

Ady kettéhasadt lelke

A költő születésének ötvenedik évfordulójára

Irta: Kárpáti Aurél

A tragikum első feltétele: a hős lelkének kettéhasadottsága. A tragikus konfliktust ennek a két, egymással ellentétes »lélekrésznek« kibékíthetetlen szembekerülése idézi fel. Ezért minden tragédiának kettős alkotó eleme: a harc és a szenvedés. Nem kísérője, hanem lényege. A dualis lélek önmagában, önmagával csatázik és ez a viadal fájdalmas, önmegszűnő és szükségképpen katasztrófában végződik.

Ebben a beállítottágban Ady Endrét — a költőt és az embert — úgy tekinthetjük, mint tragikus hőst. Lelke kettéhasadt, tragikus lélek. Költészete tragikus költészet, élete tragikus élet, sorsa tragikus sors, — még halála után is.

A magyar lélek ősi kettőssége folytatja tovább a tusát kópjafás sírja körül...

*

Pár év előtt Schöpfung Aladár egy Adyról írott cikkében történelmi levezetésben mutatta ki a magyar léleknek azt a tragikus dualizmusát, amely a Koppány — Szent István, kuruc — labanc, Kossuth — Széchenyi ellentét népszerű megformálásában szimbolizálódik. S megállapította, hogy Ady legigazabb és legmélyebb jelentőségét éppen ennek a *historiai magyar léleknek* költői formában való megszólalása, *önmagára döbbenése*, lényege tragikus kettősségének tudatos felismerése adja meg. *A magyarság lelke: Ady lelke*. E sorok írója valamivel később — anélkül, hogy Schöpfung döntő fontosságú megállapításáról tudott volna — hasonló témát feszegetett, mikor a *Pesti Napló* hasábjain megjelent, *Ady tragikuma és a magyarság* című cikkében ilyenformán fogalmazta meg tételét: *Ady kettéhasadt* lelkében a *magyarság* harcolt az *európaisággal*. Lényegében tehát *ugyanarra* az eredményre jutott, mint Schöpfung, ha más premiszákból kiindulva is, ami nyilván csak meggyőző lehet mindkét felismerés helyességét illetően. Akkor azonban még egyikünk sem gondolt arra, hogy egyező megállapításunk esetleg olyan *alaptétel*, amelynek érvényessége *kiterjeszhető Ady egész költészetére, eszmévilágának teljességére*. Más szóval, hogy ez a csatázó és szenvedő, tehát valóban *tragikus lelkekettősség* Adynál nemcsak az úgynevezett magyar versekben jelentkezik, hanem világosan kimutatható az *élet-halál* ciklusokban, sőt a *szerelmi és vallásos* lírában is.

Talán nem csalódom, mikor azt hiszem, hogy *Ady egész lelki alkotásának* adottságát magába zárja s minden vonatkozásában kulcs-

szerűen megoldja, szintetikusán megvilágítja a tisztázottnak tekinthető *alaprobléma*: az a tragikus dualizmus, amelyben a *magyarság* vívja örök harcát az *európaisággal*.

*

Élet és halál, — *»egy Igen s egy Nem«* — ez a kapcsolat már önmagában élezi ki az ellentétet, a *romantikus* költői szemlélet tipikus vonását: a *kontrasztot*. De Adyban a kontraszt sohasem stabil. Nincs *nyugvó* állapotban. Élet és Halál nála ádázul viaskodik egymással s a költő hol az egyiknek, hol a másiknak kél pártjára. Egyszer az *élet-igenlés*, máskor a *halál-kívánás* szólal meg verseiben, mert *mindkét harcoló féllel azonosítja, vagy legalább is szeretné azonosítani magát*. Túlhazbó *életöröme* birkózik a *halálfélelemmel* s le akarja győzni, *mámmal, narkotikummal*. De nem lehet. A *mámor* csak *csömört* hoz, nem kibékülést. S a harcnak még akkor sincs vége, ha a költő látszólag békét is köt a Nagy Talánnal. Megnyugodni a *Halál rokona* sem bír s újra meg újra fellázad, bár tudja jól, hogy *»az élet sem nagy vigalom«*. Hiába veti fel ezerszer az *»érdemes«* kérdését: *»élni nem tud, halni nem mer«*. Hiába próbál a szörnyű diszharmonióba *»belehozni egy kis harmóniát«*: vágya csak *vágy* marad s a gyötörő küzdelem folyik tovább. Élet és halál szerelme egy lélekben, — ez a *végzetes kontroverzia* ugyanúgy *feloldhatatlan*, mint a *magyarságé és európaiságé*. Reménytelen harc, amelyből csupán *szenvedés* fakad.

Ady lélekhasadottsága itt az Élet és Halál örök antitézisét példázza, amely szeretne, de nem bír megváltó szintézisbe békülni.

*

A szerelem...

Ady szerelme hiába *»boldog szerelem«*, mégis beteljesületlen. *»Örjít ez a csókos valóság... Meg akarlak tartani téged. Ezért választom örödüd A megszerpítő messzeséget...«* Menetel inkább szereti az Asszonyt, annál kegyetlenebbül birkózik vele. Az őshím érzi így a nőstényben az ősi ellenséget. Akit *kíván*, de akitől *retteg*. Aki előtt porba hajítja fejét, mikor diadalmaskodni szeretne fölötte. (Könnyű lenne ezt verseinek hosszú sorával bizonyítani, ám például felsorolására most nincs terem. Különben is ez a vázlat csak *jelezni* kíván, nem részletesen kifejteni egy centrális magból levezetőszerűen kiágazó gondolatsort.) S itt is jelentkezik a *hiánytalan egyesülés* után való

reménytelen sóvárgás. Férfi vagy nő: *töredék*, amely az *egész* teljességét keresi, mikor egymás felé közeledik. (*»Messze és mélyen az időben. En asszony voltam...«*) Azonkívül: másokban is magunkat szeretjük. *A magunk szerelme* milyen árulkodó köteteim erre.

En és te, férfi és nő, kívánás és félelem, — megint csak a *széthasadt lélek kettősségét* tükrözi. A szembenállást és a harcot, a tépve és marva csókolózó *»héjjanászt«*, amelyben *kéj* és fájdalom együtt sikolt.

*

A Pogány Apollo, Krisztusok mártírja, a *Vér és arany* nietschei gőzrel átitatott költője, harmadik számottevő kötetében már hallja a nyugtalanító kérdést: *Adám, hol vagy?* És félve, önmagával küszködve, reménykedve jelentkezik az Úr előtt, kinek *»szavára felelnék hangos szívverések«*. *Illés szekere* röpi Isten felé. De a *»rorátára harangozó szép öregúrral«* még vitázik, barcol továbbra is. *Istenszerelme* harcoss szerelem, amelyben a *démoniség* hogy — *Makkai Sándor* kifejező szavával éljek — nem adja meg könnyen magát. S mintha később is szinte programszerűen igazolnák vallásos versei a régi igazságot, amely *szó*rint a *hívú* küzd legerősebben a *kétellyel*. — Adyban a Sátán minduntalan megkísérti Krisztust. *A teljes hitet* áhító költő egész élete folyamán csak *közeledik*, de nem jut el egészen a célhoz. Küzd Istenért, néha Istennel és szenved. *Megint ugyanaz* a tragikus lelki *megosztottság*, mint más viszonylatokban. Pedig egyszerre *kettős* úton is keresi a *Megváltót: a protestáns prédesztináció* zord fáklavilága mellett épűgy, mint a *katolikus misztikum* libegő mécsfénye után indulva. (Ady költészetének tagadhatatlanul igen fontos *katolikus elemeit* valam egyidőben, de tölem teljesen függetlenül *Mohácsi Jenő* is figyelmére méltatta s azt hiszem, erről még mindkettőnknek lesz mondanivalónk.) Am Ady epedő-tiltakozó hite, harcoss Istensóvárgása talán csak az elműlás küszöbén teljesült, ahogy megjósolta: *»Egyek leszünk mi a halálban!«* Életében ez a konfliktus sem oldódott meg tökéletesen.

Janus-lelkében tehát itt is előbukkan a *tragikus dualizmus*, amelynek csírája a költő és az ember, az *ázsiai* és az *európai magyar* öntudatra ébredt, végzetes meghasonlottságában reillik.

*

Kettéhasadt lélek: magyarságban, életben, halálban, szerelemben és hitben. Nem akarattalan, mint sokan hiszik, inkább nagyon is elszánt, kemény akaratú. Csakhogy a belső ellentét, önmaga szembeördülő erőinek szenvedélyes küzdelme megbénította aktivitását. Harcolt, de nem győzött, csupán szenvedett. Túl művészi formán, új hangon, politikai állásfoglaláson, poétikán és esztétikán: nyilván íti van az ő *tragikus zsenijének* lényege.

Lehetett-e más ilyen lelki adottsággal, mint *pezzimista költő?*

Nincs egyetlen mosolygó verse.